

No-fault vid arbetsolyckor – senare utveckling

av **Erland Strömbäck**, fd vice VD i Folksam

Erland Strömbäck
erland.stromback@telia.com

På den svenska arbetsmarknaden är Trygghetsförsäkringen vid arbetsskada (TFA) ett komplement till det grundläggande skydd som socialförsäkringen tillhandahåller. Försäkringen har avtalats mellan arbetsmarknadens parter. Den skall enligt det ursprungliga syftet i princip garantera ersättning vid arbetsskadefall enligt skadeståndsrättens normer, vilket innebär full ersättning för inkomstförlust, kostnader och ideell skada samt, vid dödsfall, ersättning för förlust av underhåll och begravningskostnader.

Ett väsentligt motiv för försäkringens tillkomst i början av 1970-talet var att göra skadeståndsprocesser vid arbetsskador onödiga. Därför ställdes inte krav på bevisning om vållande (uppsåt eller oaktsamhet) för att ersättning skulle utgå. Det var givetvis en stor fördel för den skadelidande att direkt få avtaland ersättning utan bevisat vållande på arbetsgivarens sida. I gengäld fick han avstå från möjligheten att föra skadeståndstalan mot arbetsgivaren.

Trygghetsförsäkringen bibehöll i detta avseende sin ursprungliga utformning till 1993, då det infördes ett krav i villkoren att den skadelidande skulle bevisa vållande på arbetsgivarens sida för att få full ersättning för sin inkomstförlust. Detta innebar en väsentlig förändring i försäkringens principiella uppbyggnad. Man har nu såvitt gäller olycksfall

som inträffat den 1 maj 2001 eller senare och som lett till arbetsoförmåga i 15 dagar eller mer återgått till den tidigare ordningen. Vållandekravet bibehålls endast i fråga om olycksfall före nämnda datum samt vidare beträffande arbetssjukdomar.

Summariskt innebär det sagda att en lång rad av skadeärenden inom trygghetsförsäkringen underkastats krav på vållandebevisning. Hur skadeståndslagens regler om bevisad culpa hanterats och kommer att hanteras är värt en analys, såsom en ganska unik företeelse inom den moderna svenska skadeståndsrätten. Trygghetsförsäkringen är internationell

En engelsk version av uppsatsen publiceras i höst i *Modern Developments in Tort Law* (Scandinavian Studies in Law, Volym 41). En tidigare version, innehållande bl.a. argument för att slopa vållandeprövningen i Trygghetsförsäkringen, publicerades i *Festskrift till Ulf K. Nordenson* (1999), s. 429 f.

nellt sett tämligen unik. Sättet att lösa angelägna ersättningsproblem på arbetslivets område genom en försäkring för full skadeståndsrättslig kompensation är inte komplikationsfri, såsom det införda och sedan delvis avskaffade vållandekravet visar. En avtalad försäkring av detta slag har avsevärda positiva effekter i jämförelse med lagstiftat skadeståndsansvar, men den saknar lagens stabilare grund.

Skadeståndslagen och arbetsolyckorna

Trygghetsförsäkringen utvecklades i tiden parallellt med den slutliga beredningen av 1972 års skadeståndslag. Själva skadeståndslagen och dess omsorgsfullt utformade motiv stod i centrum för 1972 års stora reform på ersättningsområdet. Även uttalanden och initiativ i anslutning till lagmotiven kom att få betydelse. Främst gäller detta departementschefens inledande, mycket omfattande betraktelse över ersättningsfrågorna i dagens samhälle¹. Underlag för propositionen var inte bara ett antal betänkanden av olika lagstiftningskommittéer utan också en rad framställningar under årens lopp från riksdagen, myndigheter och organisationer angående reformer på ersättningsrättens område². Från arbetstagarnas sida stod två lagstiftningskrav i förgrunden. En framställning i mars 1968 från Svenska Järnvägsmannaförbundet gällde skyldighet för innehavare av järnväg att, oberoende av vållande hos innehavaren själv eller järnvägens förvaltning eller betjäning, ersätta personskada som drabbat någon anställd i järnvägens tjänst. Också Svenska Transportarbetareförbundet aktualiserade frågan om utvidgat skadeståndsansvar för arbetsgivare gentemot anställda. Förbundet begärde i december 1968 att frågan om ansvar oberoende av vållande för arbetsgivare som bedriver stuveriverksamhet skulle utredas³. Tyngden i de anställdas anspråk på lagstift-

ning underströks genom uppvaktningar för justitieministern.

Det låg en bister verklighet bakom de fackliga kraven. Den dåvarande yrkesskadeförsäkringen gav långtifrån full kompensation för inkomstförlust och kostnader i samband med arbetsolycksfall. Inte heller tillhandahöll den någon ersättning för ideell skada (sveda och värk, lyte och men). Målet för de fackliga företrädarna var att få upp arbetsskadorna på skadeståndsrättens nivå. Detta innebar full ersättning för inkomstförlust, kostnader och ideell skada samt vid dödsfall gottgörelse enligt skadeståndsnormerna för förlorat underhåll och kostnader. En skadad arbetstagare eller hans efterlevande kunde i princip nå upp till denna höga ersättningsnivå bara om han kunde visa ett vållande till skadan enligt skadeståndsreglerna.

Ett ansvar oberoende av vållande (i propositionen kallat objektivt ansvar) för arbetsgivarna skulle innebära en radikal förbättring av de skadelidandes situation. Skadeståndsnivån skulle uppnås utan omfattande och ibland komplicerade utredningar och processer i vållandefrågan.

I stark sammanfattning argumenterade departementschefen på följande sätt i den känsliga frågan om man skulle tillmötesgå organisationernas anspråk⁴. Skadeståndsrättslig lagstiftning är inte någon självklar lösning på behoven av bättre möjligheter till ersättning vid skada. Åtskilliga av de invändningar som kan riktas mot den allmänna culparegeln drabbas också regler om objektivt ansvar. Möjligheterna att differentiera det privata personförsäkringssystemet i fråga om både ersättningsnivån och kostnadsfördelningen efter skiftande behov och önskemål gör systemet vida överlägset skadeståndsrätten. Enligt departementschefen var av särskilt intresse olika slag av gruppförsäkringar som redan vunnit vidsträckt utbredning. Han pekade på gruppförsäkringar inom sammanslutningar av skilda slag, främst löntagarorganisationer med

uppgift att tillvarata sina medlemmars ekonomiska intressen. Organisationernas verksamhet präglades av en stark medvetenhet och ansvarskänsla i sociala frågor inom medlemmarnas intressesfär⁵.

Departementschefen fann vidare att befintliga gruppforsäkringar kommit till stånd efter förhandlingar mellan organisationerna på arbetsmarknaden. Så konstaterade han att det fanns "anledning räkna med att denna utveckling kommer att fortsätta". Han fann att stora grupper av vårt folk därigenom kommer att beredas ett avsevärt förbättrat skydd mot åtskilliga skaderisker i och utanför arbetslivet. Departementschefen såg det som något naturligt att "berörda organisationer tar initiativ till sådana försäkringsanordningar som jag här har beskrivit". Lagstiftning om objektivet ansvar kunde enligt departementschefen inte komma i fråga "såvida inte behovet av förbättrat skydd på ett visst område är så trängande att man inte kan avvakta den successiva utbyggnaden av andra ersättningsanordningar"⁶.

Beträffande framställningarna från de två fackförbunden påpekade departementschefen särskilt att ersättningsproblemen borde ses i ett vidare sammanhang. Liknande anspråk kunde resas av andra yrkeskategorier. Ett objektivet ansvar för alla arbetsgivare var inte tänkbart, av de principiella skäl som anförts i propositionen. Det skulle för övrigt också medföra att man bröt den utvecklingslinje som följts beträffande arbetsskadorna. Den innebar en övergång från ett system med objektivet ansvar för arbetsgivarna till ett av arbetsgivarna bekostat försäkringssystem.

Konklusionen från departementets sida blev att behovet av ökat ersättningsskydd borde tillgodoses genom en fortsatt utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen och genom kompletterande ersättningsanordningar i form av kollektiva olycksfallsförsäkringar. Departementschefen fann att sådana anordningar i fråga om grunderna för beräkning av ersätt-

ningarna åtminstone delvis kunde anpassas till vad som gäller inom skadeståndsrätten. Arbetstagarna kunde därigenom beredas ett skydd "som är i stort sett likvärdigt med det skydd som regler om objektivet skadeståndsansvar skulle ge"⁷.

Samtidigt som anspråken på lagstiftning om objektivet ansvar för arbetsgivarna sålunda hölls på avstånd innebar propositionen en viss utvidgning av ersättningsskyddet vid arbetsolyckor. Utan att komma i konflikt med den grundsyn på ersättningsfrågorna som redovisats av departementschefen kunde enligt hans uppfattning vissa skadeståndsreformer på detta område tänkas.

Det rörde sig då om den sedan länge färdigutredda utvidgningen av principalansvaret och reduceringen av arbetstagarens eget skadeståndsansvar⁸. Dessa reformer hade utgjort ett starkt motiv för att över huvud taget inleda det lagstiftningsarbete som utmynnade i skadeståndslagen. De kunde dock endast marginellt tillgodose de syften som fackförbunden hade med sina framställningar. Principalansvaret i 3 kap. 1 § skadeståndslagen innebär en fortsatt knytning till culparegeln. Den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse. Reduceringen av arbetstagarens eget ansvar i 4 kap. 1 § skadeståndslagen innebär att arbetstagaren själv är ansvarig endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

Departementschefens principiella resonemang om arbetsolyckorna skrevs givetvis inte utan en viss förankring i verkligheten. Det skulle ha varit ett anmärkningsvärt lättsinne från hans sida att avvisa de fackliga framställningarna med mindre välgrundade hypoteser om möjligheterna att lösa de allvarliga problemen om skadeersättning genom försäkring. Vad som skrevs i propositionen förbe-

reddes omsorgsfullt, bl.a. genom kontakter med försäkringsbolag och arbetsmarknadens parter⁹.

Från fackligt håll agerade man inte bara efter linjen att arbetsgivaren i lag borde åläggas ett objektivet ansvar. Tillsammans med arbetsgivarna och ett par försäkringsbolag – Folksam och Skandia – arbetade man parallellt på en försäkringslösning. Detta arbete hade kommit långt när man i departementet lade sista handen vid skadeståndslagens förarbeten och dess avvisande inställning till lagstiftning om objektivet ansvar för arbetsgivarna¹⁰.

Trygghetsförsäkringen

Det första avtalet om trygghetsförsäkring vid arbetsskada slöts i oktober 1971 mellan Sveriges Stuvareförbund och Svenska Transportarbetareförbundet (det s.k. stuvareavtalet). Upprinnelsen var Transportarbetareförbundets skrivelse till regeringen i december 1968¹¹. När stuvareavtalet tillkom hade det på fackligt håll kunnat konstateras att lagstiftaren inte skulle tillmötesgå kraven på lagstiftning om objektivet ansvar. Att man sökte andra lösningar i stället är ett tydligt tecken på tyngden och allvaret i ersättningsfrågorna, sett ur de skadelidandes perspektiv.

Stuvareavtalet följdes av ytterliga liknande avtal på andra yrkesområden. Från den 1 februari 1974 gällde ett rikstäckande avtal för alla anställda som omfattades av kollektivavtal mellan Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) å ena sidan och Landsorganisationen (LO) och Privattjänstemannakartellen (PTK) å andra sidan. Spridningen har sedan fortsatt. Motsvarande avtal har träffats för kommunal- och landstingsanställda. För statligt anställda har staten i avtal åtagit sig i huvudsak motsvarande ersättningar. Trygghetsförsäkringen vid arbetsskada (TFA) är därigenom en fast etablerad del av ersätt-

ningssystemet vid arbetsskada.

I utvecklingen av trygghetsförsäkringen berörs här endast de delar som är av direkt intresse för frågan om bevisat vållande skall krävas för att full ersättning för inkomstförlust skall utgå. Grundidén med trygghetsförsäkringen var – summariskt uttryckt – att arbetsgivaren i avtal tar på sig ett fullt ansvar för arbetsskadorna, varefter detta åtagande försäkras, inte som olycksfallsförsäkring utan som en utvidgning av den vanliga ansvarsförsäkringen. I gengäld avstår den skadelidande från möjligheten att föra skadeståndstalan mot arbetsgivaren¹².

De första avtalen om trygghetsförsäkringen var så utformade att ersättningen i stort skulle svara mot vad som skulle ha utgått ”netto” om laglig skadeståndsskyldighet för arbetsgivaren förelegat¹³. Arbetsgivarens totala ersättningsansvar begränsades till den skadelidandes verkliga förlust. För att spara kostnader frångick man dock de svenska skadestandsreglernas strävan efter exakt individuell ersättning, till förmån för i vissa avseenden mer schabloniserad ersättning. Schablonerna var så utformade att de med sannolikhet täckte vad som kunnat komma i fråga vid en prövning enligt skadeståndslagen.

Denna uppläggning tillsammans med elimineringen av skadeståndslagens vållanderegler och dess betydande nackdelar medförde stora fördelar för såväl arbetsgivare som arbetstagare. Skadestandsprocesser om arbetsolyckor med dess ofta negativa PR-effekter var i stort sett ett passerat stadium. Som i de andra no-fault-systemen kunde tillgängliga resurser satsas på ersättningarna i stället för utrednings- och rättegångskostnader. Fördelarna för arbetstagarna var så uppenbara att de inte behöver närmare kommenteras. Försäkringslösningen höjde visserligen premiekostnaderna, men ett lagreglerat objektivet ansvar hade med säkerhet blivit både dyrare och krångligare för båda parter¹⁴. Försäkringslösningen innebar också att parterna på ett helt

annat sätt än vid lagstiftning disponerade över regelverket.

I och med etableringen av trygghetsförsäkringen kunde kraven på lagstiftning avblåsas. Justitiedepartementet löstes från ett komplicerat bryderi. Det kan spekuleras i hur utvecklingen blivit om trygghetsförsäkringen med sin breda och snillrika lösning av ersättningsfrågorna inte kommit till stånd. Försäkringen trädde i stället för en eventuell lag, vars omfattning och utformning man endast kan gissa sig till. Om justitiedepartementet inte fått kännedom om den positiva utvecklingen av trygghetsförsäkringen hade det inte varit otänkbart med initiativ till utredning om vad man kunde göra för att tillmötesgå de fackliga kraven¹⁵. I fråga om de försäkringar av samma modell som följde, Patientförsäkringen och Läkemedelsförsäkringen, är det ganska klart att statsmakterna slapp en annars nödvändig lagstiftningsuppgift¹⁶.

Förändringarna i trygghetsförsäkringens regler 1993 hade samband med de omfattande ändringar i den allmänna försäkringen och arbetsskadeförsäkringen som beslutades under perioden 1991–1993¹⁷.

Arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen

Trygghetsförsäkringen är en påbyggnad på den statliga arbetsskadeförsäkringen och genom samordningsregeln i villkoren nära sammankopplad med denna¹⁸. Arbetsskadeförsäkringen som en del av socialförsäkringen har sin egen lagreglerade nivå på ersättningen, och den ligger i allmänhet betydligt under den skadeståndsrättsliga nivån. Trygghetsförsäkringen får som kompletterande anordning sitt spelrum upp till skadeståndsnivån vid personskada, dvs. 100 procent av förlusten. Vad gäller ideell skada (sveda och värk, lyte och men, olägenheter i övrigt) är trygghetsförsäkringen den enda ersättningskällan.

Trygghetsförsäkringens till synes grundläggande principer, avtalat objektivt ansvar för arbetsgivarna och ersättning enligt skadeståndsrättens nivå, har under senare år inte varit oomtvistade. Särskilt har man satt i fråga hur långt försäkringen sträcker sig. Skall den täcka in luckor i ersättningsskyddet när ”underliggande” förmåner, framför allt från socialförsäkringen, försämras? En sådan funktion har skadeståndersättningen alldeles klart. Förändringar i samordningsförmånerna påverkar enligt 5 kap.3 § skadeståndslagen vad som utgår netto som skadestånd¹⁹. Om en samordningsförmån reduceras t.ex. genom politiska beslut som försämrar förmånerna i socialförsäkringen, så blir skadeståndet i motsvarande mån större för att den skadeliande skall vara säker på att hans ersättning når upp till 100 procent av förlusten²⁰.

Frågan har ställts om denna ordning gäller också inom trygghetsförsäkringen, speciellt i förhållande till förändringar i arbetsskadeförsäkringen. Problemet har under senare år fått en särskild koppling till frågan om bevisat vållande, vilket kräver en särskild kommentar.

År 1993 infördes generellt för alla arbetsskador att kravet på skadlighet hos en miljöfaktor höjdes från ”sannolikhet” till ”hög grad av sannolikhet” samt att orsakssamband skulle anses föreligga mellan en arbetsskada (olycksfall eller arbetssjukdom) och skadlig inverkan i arbetet om övervägande skäl talar för detta²¹. I övergångsbestämmelserna för de nya reglerna föreskrevs som ytterligare påbröd att den strängare bevisregeln skulle tillämpas också beträffande skador som inträffat före 1993 men som inte anmälts till Försäkringskassan före den 1 juli 1993.

En annan inskränkning gjordes från den 1 juli 1993 genom att rätten till arbetsskadepening upphörde²². Arbetsskadefallen hade därmed inte längre den fördelaktiga särbehandling under sjukdomstiden som dittills gällt, utan de hanterades som vanliga sjukfall. Fördelaktig särbehandling bibehölls dock som

princip när bestående nedsättning av arbetsförmågan hade konstaterats²³. Den livränta ur arbets-skadeförsäkringen som kompenseras bestående nedsättning av arbetsförmågan skulle alltså medverka till full kompensation för inkomstförlusten, inom ramen 7,5 prisbasbelopp. En förutsättning för livränta är dock att arbetsförmågan är nedsatt med minst en femtondel.

En följd av 1993 års ändringar var att de arbets-skadades ersättning för inkomstförlust från socialförsäkringen sjönk från 100-procents- till 70–80-procentsnivån (en sänkning av den allmänna sjukpenningen till dessa nivåer hade beslutats från den 1 april 1993). Vidare utestängdes från arbetsskadeförsäkringen ett stort antal fall, främst på arbetssjukdomarnas område. Ändringen gällde också skadefall som inträffat före den 1 juli 1993.

Inskränkningarna i socialförsäkringen väckte frågan om och i så fall hur trygghetsförsäkringens förmåner påverkades. Arbetsgivarsidan hävdade – kort uttryckt – att någon rätt till ersättning från trygghetsförsäkringen inte kunde föreligga beträffande sådan ersättning från arbetsskadeförsäkringen som fallit bort på grund av inskränkningarna. På arbetstagersidan tolkade man däremot trygghetsförsäkringens regler på det sättet att försäkringen skulle kompensera de skadelidande för bortfallet²⁴.

Svenska Arbetsgivareföreningen påkallade skiljeförfarande och yrkade att trygghetsförsäkringen inte skulle ge ersättning motsvarande den ersättning som inte längre utgavs dels ur arbetsskadeförsäkringen på grund av den nya arbetsskadebegreppet som gällde från den 1 januari 1993, dels ur den allmänna försäkringen på grund av reduceringen av den allmänna sjukpenningen, och dels ur arbets-skadeförsäkringen på grund av att arbetsskadeförsäkringen sloptes. De fackliga parterna LO och PTK hemställde att SAFs talan skulle avvisas.

I skiljedomen den 8 september 1993 avslog

skiljenämnden SAFs talan. Nämnden fann sig efter en omfattande argumentering kunna utgå från att trygghetsförsäkringen under årens lopp har tillämpats i principiell överensstämmelse med 5 kap. 3 § skadeståndslagen, och att denna praxis varit känd för avtalsparterna. Utgången stämde väl med försäkringens syfte att ge skadeståndsrättslig ersättning²⁵.

En följd av skiljedomen är att den som drabbats av arbets-skada före den 1 januari 1993 har rätt att få skadan bedömd enligt trygghetsförsäkringens av skiljenämnden tolkade samordningsregler, oavsett när skadan anmälts till Försäkringskassan. Vidare har den som drabbats av arbets-skada före den 1 juli 1993 rätt till full ersättning för inkomstförlust från trygghetsförsäkringen, oberoende av sänkningarna av ersättningsnivåerna i arbetsskadeförsäkringen.

Utgången innebär en viss belastning på trygghetsförsäkringen, dock långtifrån med de mångmiljardbelopp som försäkringsbolagens aktuarier räknat med²⁶. Försäkringen anpassades under 1994 till det nya arbetsskadebegreppet, med verkan från den 1 juli 1993.

Parterna i TFA-avtalet bedömde sig alltså inte ha råd att genom bibehållna åtaganden kompensera för försämringarna i socialförsäkringen. Man ansåg sig t.o.m. tvingade att genom vållanderegeln försämra möjligheterna för de skadade att få ut full ersättning för inkomstförlust och kostnader

Vållanderegeln bakgrund och spelrum

Vållanderegeln innebär i korthet följande: Om den skadelidande kan visa att en arbets-skada vållats i tjänsten av arbetsgivare som tecknat trygghetsförsäkring genom vårdslöshet enligt skadeståndslagen är han berättigad till ersättning för inkomstförlust enligt samma lag. Detsamma gäller om en arbetstagar hos arbetsgivaren vållat skadan genom fel

eller försummelse. Frågan om rätt till ersättning prövas av en särskild nämnd. Tvist huruvida ersättning skall bestämmas enligt skadeståndslagen avgörs av allmän domstol. Eventuell talan om ersättning enligt skadeståndslagen förs mot försäkringsbolaget AFA trygghetsförsäkring (§ 22 a i villkoren)²⁷.

Vållanderegeln bröt ett sedan decennier etablerat försäkringssystem till arbetstagarernas skydd. En viktig grundsats i försäkringen – att den skadelidande inte i någon del skall behöva visa vållande – led en väsentlig inskränkning.

Vad var motivet till denna principiella kursändring? En avtalad försäkring är beroende av vad parterna kommit överens om, kanske med en del kompromissande. Det ursprungliga avtalet var synnerligen enkelt: Arbetsgivarna avtalade sig skyldiga att betala skadestånd vid arbetsskada, och arbetstagarna avtalade bort rätten till skadeståndstalan. En följd var bl.a. att lagstiftaren slapp utfärda en lagstiftning som arbetstagarna begärt.

Ett tydligt motiv var att arbetsgivarna ville förebygga extrema kostnader för trygghetsförsäkringen. Man blev ordentligt omskakad av skiljedomen och dess tolkning att trygghetsförsäkringen skulle ta över en stor del av det ersättningsansvar som dittills legat på arbetsskadeförsäkringen²⁸. En annan tanke var att socialförsäkringarnas nivåbegränsningar borde slå igenom också på trygghetsförsäkringens område.

Men en intressant fråga är också: Förelåg en kapitulation från de försäkrade arbetstagarernas sida? Bevakade arbetstagarernas företrädare inte försäkringens ursprungliga syfte?

Vid analysen av dessa frågor bör man se ersättningen för inkomstförlust från trygghetsförsäkringen i ett mera fullständigt perspektiv. Sanningen är att utrymmet för sådan ersättning varit litet under den tid arbetsskadeförsäkringen i princip kompenserade inkomstförlust upp till 100 procent under sjukdomstiden, dvs. den ordning som i huvudsak

gällde fram till slopandet av arbetsskadesjukpenningen 1993²⁹. Beträffande ersättning vid bestående arbetsoförmåga gäller alltså 100-procentsnivån, upp till socialförsäkringens inkomsttak på 7,5 prisbasbelopp, och därmed ett tämligen begränsat utrymme för trygghetsförsäkringen.

En annan beståndsdel i analysen är vissa bestämmelser i villkoren som infördes samtidigt med vållanderegeln (§§ 6 och 13). De innebar i huvudsak schablonbestämda ersättningar för inkomstförlust avsedda att ge den skadade kompensation med 10 eller 20 procent av inkomstförlusten under sjuktiden, beroende på om förlusten uppgår till 20 eller 30 procent av inkomsten. De ändrade villkoren avsåg vidare att under bestående arbetsoförmåga kompensera inkomstförlust som är mindre än 1/15 av inkomsten under 7,5 basbelopp samt inkomstförlust över basbeloppssramen (dvs. de delar av förlusten som inte kompenseras av arbetsskadelivränta). Ersättningarna ”flyter ovanpå” socialförsäkringens förmåner, utan att samordnas med dessa enligt den modell som gällde före 1993 (5 kap.3 § skadeståndslagen)³⁰.

De ändrade villkoren innebar sålunda att en skadelidande inte, utan att bevisa vållande, fick ut kompletterande ersättning för inkomstförlust. Han fick vidare finna sig i ett avdrag för självrisk 500 kronor på ersättningen för kostnader.

Villkorsändringarna 1993 överensstämde väl med den ökade restriktiviteten i socialförsäkringen och avsåg enligt arbetsgivarna att hindra en retroaktiv övervältring av kostnader på trygghetsförsäkringen, framför allt från arbetsskadeförsäkringen³¹. En effekt av vållandekravet bedömdes också vara att man såg olyckorna och deras orsaker klarare och kunde vidta åtgärder för att öka skyddet mot olyckor.

Arbetstagar sidan hade inte samma positiva syn. Man menade att vållandekravet upplevdes som olustigt inte bara av arbetstagarna

utan också av många arbetsgivare. Vållandeutredningarna kunde leda till motsättningar mellan arbetsgivare och arbetstagare. Även bland arbetsgivarna fanns en opinion för att återgå till den tidigare ordningen, särskilt som kostnaden kan antas vara försumbar. Om arbetsgivarna ansåg det vara en positiv effekt av vållandekravet att man får fram brister i säkerheten var frågan om det är nödvändigt med ett system som bygger på inträffade olyckor. Vållanderegeln var inte populär, och inriktningen på arbetstagsarsidan blev att den borde avskaffas. För LO:s del beslöt kongressen 2000 att man skulle verka för ett avskaffande³², något som nu till stor del varit framgångsrikt.

Vållanderegeln i praktiken

Den särskilda nämnd enligt § 22a i villkoren skall pröva vållandefrågan har den grannliga uppgiften att i ett summariskt, skriftligt förfarande i ett stort antal löpande fall utlåta sig om förutsättningarna för ett ansvar enligt skadeståndslagens culparegel. Nämnden är ingen domstol utan dess avgöranden är rådgivande.

Nämnden består av tre ledamöter med hög juridisk kompetens, en lagman i tingsrätt och två hovrättsråd, ledamöter i hovrätt. Tre jurister tjänstgör som föredragande och sekreterare i nämnden³³.

Bevisbördan för vållande av arbetsgivare eller arbetskamrat ligger hos den skadelidande³⁴. Det gäller för denne att få fram alla förhållanden som visar hur olyckan gått till, liksom t.ex. utredningar från polis och yrkesinspektion, uppgifter om väderförhållanden vid olyckor utomhus m.m. Intrycket är att nämnden tar hänsyn till svårigheterna att få fram bevisning. Nämnden bedömer om arbetsgivare eller något för vilken denne svarar har vållat skadan, med ledning av inkomna uppgifter om orsaken till skadan. Man gör bedömningen på grundval av skadeståndsla-

gens culparegel, även om verksamheten faller under strikt ansvar (jfr nedan). Eftersom domstolspraxis i stor utsträckning saknas från senare år när det gäller arbetsolyckor får nämnden forma en egen praxis³⁵.

Ibland säger nämnden i sina utlåtanden att det inte finns tillräcklig bevisning. Nämnden motiverar då vari utredningen brister. Ett annat förhållande värt att uppmärksamma är att nämnden mycket sällan anser vållande ligga hos arbetskamrat. Med andra ord frias arbetskamrater i stor utsträckning.

Om utredningen är ofullständig tar nämnden inte själv initiativ till kompletteringar. Inte heller försäkringsbolaget tar sådana initiativ. Som i en dispositiv civilprocess är det den som har bevisbördan, dvs. den skadelidande, som skall komplettera utredningen i ärendet. Det är möjligt att, efter sådan komplettering, begära omprövning i nämnden.

Hög kompetens och erfarenhet hos bolagets handläggare sägs ändå av parterna bidra till ett tillfredsställande bedömningsunderlag. På arbetstagsarsidan efterlyser man dock ökade befogenheter för dessa handläggare³⁶. Nämnden anser för sin del att vållandeutredningarna under senare år har blivit bättre, vilket i viss mån berstyrks av statistiken över bifallsärenden (se nedan). Numera lämnar t.ex. arbetsgivarna oftare egna utredningar som hjälper till att klarlägga ett olycksförlopp³⁷. Informationen kring nämndens verksamhet och beviskraven har också successivt förbättrats allteftersom tiden gått.

En erfarenhet hos arbetstagsarnas juridiska ombud är att det inte alltid är så lätt att få arbetsgivarna engagerade i utredningarna kring en olycka. Olika faktorer medverkar enligt arbetstagsarsidan till detta, bl.a. att arbetsgivaren kan få för sig att han själv måste betala eller att han får polis och åklagare på sig. Konflikter kan givetvis uppstå mellan den skadelidande arbetstagsaren och arbetsledare eller arbetskamrat om någon av de sistnämnda måste utpekas som försumlig³⁸. Se-

dan nämnden började arbeta 1995 har den tagit ställning till ca 6 000 ärenden, varav ca 500 ärenden om omprövning. Under 1996 utgjorde ärenden med bifall 53 procent och avslag 47 procent. År 2000 utgjorde motsvarande siffror 55 resp. 45 procent. Ärenden i balans utgjorde vid ingången till 1999 något över 1000, vid utgången av 2000 endast något över hälften, eller 559. Arbetsjukdomarna utgör bara en obetydlig del av prövade ärenden. Vid utgången av 2000 hade nämnden bifallit 46 sådana ärenden och avslagit 39³⁹.

En granskning av ett urval av nämndens utlåtanden visar en koncis beskrivning av fakta i ärendet och en oftast omsorgsfull och lättillgänglig motivering för nämndens slutsats i ansvarsfrågan. Skrivsättet överensstämmer nära med sättet att motivera domslutet i en vanlig tvistemålsdom, dock i en mera koncis form.

För nämnden gäller det att med rimlig grad av sannolikhet komma fram till hur olyckan gått till eller vilka faktorer som konstituerat en sjukdom. Ibland saknas relevanta uppgifter, och då kan nämnden inte konstatera skadeståndsskyldighet. Olika skyddsföreskrifter, särskilt i arbetsmiljölagen, beaktas. Nämnden studerar också fotografier, skisser och annat åskådningsmaterial. Ibland blir tekniska detaljer avgörande för utgången. En vanlig motivering för avslag är att olyckan inte varit så sannolik och beräknelig att arbetsgivaren kan lastas för den. Tidigare olyckor och incidenter på samma arbetsplats kan däremot föranleda nämnden att bedöma arbetsgivaren som vållande. De stränga krav som numera ställs på arbetsmiljön gör det ofta lätt för nämnden att konstatera vållande. Men inte sällan blir slutsatsen att en ren olyckshändelse föreligger⁴⁰.

När nämnden får pröva frågan om vållande till arbetsjukdom kan det t.ex. röra sig om lösningsmedelsskada, vibrationsskada från handhållna maskiner, astma på grund av skärvtätskor eller allergiskt handeksem. I dessa fall

kan nämnden ställas inför besvärliga bevisproblem, men själva skadans eller sjukdomens förekomst kan vara i det närmaste bevisnog om sådana brister i skyddet som kan läggas arbetsgivaren till last. Den skadelidande och arbetsgivaren kan ha olika uppfattningar om skyddsanordningar som skulle ha kunnat förhindra sjukdomens utbrott, och detta försvårar vållandebedömningen som i stället kan få bygga på andra faktorer.

Nämnden skall som sades ovan göra sin prövning på grundval av skadeståndslagens culparegel (2 kap.1 §), och givetvis den särskilda bestämmelsen om ansvar för annans vållande som finns i 3 kap.1§ skadeståndslagen (arbetsgivaransvaret). Man frågar sig då hur nämnden hanterar frågan om ansvar *oberoende* av vållande. En rad bestämmelser i skadeståndslagstiftningen om sådant ansvar gäller också arbetsgivare, t.ex. ellagen (1997:857), järnvägstrafiklagen (1985:192), produktansvarslagen (1992:18) och 32 kap. miljöbalken (1998:808)⁴¹. Genomgående för denna typ av lagstiftning är att en skadelidande inte skall behöva visa vållande för att få sin skada ersatt.

Nämnden gör ändå i skadefall som kan bedömas enligt dessa för den skadelidande förmånliga speciella lagar en prövning enligt skadeståndslagens culparegel. Exempel: En arbetstagare fick vid monteringsarbete i ett ställverk elektrisk ström genom skuldran och axelpartiet, med brännskador som följd. Nämnden fann arbetsgivaren vållande – denne hade försummat att vidta skyddsåtgärder. Man anmärkte dock i sitt utlåtande att strikt ansvar gäller för verksamhet som har med denna typ av elektricitet att göra⁴². Situationen bedömd enligt ellagen hade givit arbetsgivaren ett ansvar för olyckan oberoende av någons culpösa vållande.

Avgöranden av detta besynnerliga slag tyder på ett grundfel i systemet. Nämnden har enligt sitt mandat endast att göra prövningar av om vållande förekommit eller inte i vissa

skadesituationer. Man tvingar sig därför av närmast formella skäl att överväga frågan om någon varit vårdslös och därmed framkallat olyckan. Enda lättningen för den skadelidande är att nämnden sneglar på det strikta ansvar som i och för sig gäller i skadesituationen, och därmed möjligen enklare kommer fram till vållandet. Den tröskel som skall passeras för att nämnden skall finna vållandeansvar blir lägre än eljest.

Den skadelidande berövas dock faktiskt i dessa fall det skydd som lagstiftningen om strikt ansvar ger honom. Taleförbudet i försäkringen hindrar honom att föra talan mot arbetsgivare med åberopande av det strikta ansvaret. Och arbetsgivaren har i sin vanliga ansvarsförsäkring normalt undantag för arbetskada, uppenbarligen gällande såväl i vållandefall som i fall med strikt ansvar. Nu är de väl ingen som tror att en domstol på grund av taleförbudet skulle avvisa en skadeståndstalan på grundval av regler om ansvar oberoende av vållande. Problemet visar dock en av många uppdykande inkonsekvenser som följt av den hastiga introduktionen av vållanderegeln. Vid avslag i nämnden kan den skadelidande antingen begära omprövning eller föra talan i domstol mot försäkringsbolaget. Missnöjet mot vållandeprovningen på arbetsdagarsidan borde ha tagit sig uttryck i ett antal domstolsprocesser mot försäkringen. Hittills har dock detta inte varit fallet. Endast en rättegång har aktualiserats, och någon klar dom av intresse har ännu inte visat sig. Man kan naturligtvis se detta som ett tecken på att systemet fungerar till belåtenhet⁴³.

Avslutande synpunkter

Genom vållandebestämmelsen tog trygghetsförsäkringen ett steg bakåt i utvecklingen. Enkelheten, som varit försäkringens kännetecken och stora fördel i jämförelse med den traditionella skadeståndsrätten, övergick delvis i många av de komplikationer man önskat

undvika genom den ursprungliga, strikta skadeståndslösningen. Från de utgångspunkter som angavs i prop. 1972:5 vingklipptes ersättningssystemet vid arbetsskador. Lagstiftarens föreställningar om lösningen av en angelägen ersättningsfråga led ett principiellt nederlag. Visserligen har förhållandena ändrats en hel del sedan departementschefen formulerade sina teser, men detta kan endast i någon mån förklara det inträffade. Man avsåg med ändringarna främst att spara pengar, men för det ändamålet hade man kunnat välja lösningar som mera främjat de skadelidandes intressen.

Arbetsgivarna ansåg sig med vållandeprovningen få en spärr mot överraskande och svårbemästrade utgiftsökningar, och detta tyckte man väl överensstämde med statsmakternas olika signaler om ökad restriktivitet i ersättningssystemen vid ohälsa. Arbetsgivarna ansåg att det svenska ersättningssystemet vid arbetsskador ändå är mycket generöst och kanske internationellt sett unikt, inte minst genom ersättningen för ideell skada, som faller ut fullt genom trygghetsförsäkringen.

Arbetsstagarna å sin sida fick en ytterligare komplicerad ersättningsrätt som satte de skadelidande i en mera bekymmersam situation än tidigare. Totalt sett för kollektivet av skadade liksom för individen har förfarandet med vållandeprovning visat sig vara grus i ett tidigare väl fungerande maskineri.

Olika omständigheter kan ha föranlett att man "förhandlat bort" den tidigare så enkla och fördelaktiga lösningen. Men det är en sak att vid förhandlingsbordet komma överens om ett vållandekrav. En hel annan sak är att tillämpa detta krav. Den av parterna valda formen för provning genom nämnd erbjöd i och för sig en smidig och enkel procedur, jämfört t.ex. med domstolsförfarande. Men den ställer stora krav på nämndens överblick och beslutsförmåga. I och med trygghetsförsäkringens introduktion under 1970-talet har domstolarnas utveckling av praxis i fråga om

vållande till arbetsolyckor i stor utsträckning legat i träda under de senaste decennierna⁴⁴.

Vållandenämnden måste alltså utveckla ny praxis i många av de situationer som hör det nutida arbetslivet till. Arbetsmiljölagsstiftningen t.ex. med dess kategoriska krav på säker arbetsmiljö ger culpregeln större spelrum än tidigare – hur stort ligger i nämndens händer.

Man får ett intryck av att vållandenämnden svarar mot de höga kraven och hanterar den långa raden av ömtåliga och invecklade vållandefrågor som kommer under dess prövning med avsevärd skicklighet.

Det nu sagda vitsordas också från de skadelidandes håll. Nämndens liberala syn på beviskravet gör att nackdelarna med nämndprövning jämfört med domstolsförfarande inte gör sig starkt påmind. Det kan visserligen på goda grunder antas att nämndens arbetsformer och bevisprövning inte ger det allra säkraste underlaget för bedömningen⁴⁵, vilket kan ha konsekvenser åt båda hållen: Skadeståndsfall lämnas ogillade och icke-skadeståndsfall bifalles.

Parterna valde dock själva formen för vållandeprovningen. Avgöranden genom nämnd har stark och positiv tradition Sverige⁴⁶. Det faktum att domstolsprövning hittills endast begärts i ett enda fall av de tusentals som nämndprövats kan säkert av såväl arbetsgivar- som arbetstagsidans företrädare uppfattas som att nämnden lyckats väl i sin svåra uppgift, även med beaktande av den summariska processformen.

Men hela ordningen med ett vållandekriterium för full ersättning bör ändå ifrågasättas. Kravet att bevisa vållande har visat sig vara en komplikation för de skadelidande som inte motiverades av tillräckligt tunga skäl. Gränsen mellan vållande- och icke-vållandefall är många gånger hårfin. Det kan vara en slump om man hittar eller inte hittar en omständighet som bedöms grunda vållande. Särskilt med tanke på den hårda arbetsmiljölagsstiftningen finns förmodligen ändå ett latent ar-

betsgivarvållande i de allra flesta arbetsskadefallen.

I detta avseende missgynnas de skadelidande starkt av vållandebestämmelsen. Denna försätter den skadelidande i en prekär situation, eftersom han själv måste manifesteras alla de omständigheter som får nämnden att godta ett vållande på arbetsgivarens sida. Förutom besväret med själva skadan skall han alltså vidta egna åtgärder för att säkra tillräcklig bevisning, och utan kompensation för ombudskostnader klara en pappersprocedur inför försäkringsbolag och nämnd.

De regler man kommit överens om angående själva förfarandet visar alltså en bristande förståelse för den skadelidandes ofta prekära situation.

Angående den ekonomiska risken med att överge vållandekravet kan noteras att arbetsskadefallen främst genom de restriktioner som infördes 1993 i arbetsskadeförsäkringen numera är relativt sett få, och huvudsakligen rör sig om olycksfall⁴⁷. Att trygghetsförsäkringen är parallellställd med arbetsskadeförsäkringen såvitt gäller skadebegreppet innebär att restriktionerna redan drabbat kollektivet av försäkrade. Kostnaderna för den nu återinförda rätten till full ersättning utan vållandebevisning kan inte bli någon tyngre post i trygghetsförsäkringens räkenskaper. Arbetstagarna har för övrigt själva finansierat försäkringen inom sitt löneutrymme⁴⁸.

Det slopade vållandekravet beträffande den stora delen av trygghetsförsäkringens skador gynnar de skadelidande som nu får full ersättning enligt skadeståndsnormerna. Även arbetsgivarna gynnas, genom att diskussioner på arbetsplatsen i skuldfrågan inte behöver uppkomma. Den höga rationalitet, komplikationsfrihet och generositet som tidigare präglat försäkringen har således återuppstått.

Men det finns en stor mängd skadade och sjuka som fortfarande måste uppfylla vållandekravet och därmed befinner sig i en utsatt situation, beroende på att de inte inför nämnd-

den lyckas bevisa vållande eller på att de av okunskap eller uppgivenhet inför beviskravet eller av hänsyn till arbetsgivare eller arbetskamrat inte ens anmält sina anspråk.

Erfarenheterna från den vållandeprövning som gällt och alltjämt i vissa delar kommer att gälla i trygghetsförsäkringen borde föranleda parterna att i fortsättningen inte avvika från ursprungsidén med försäkringsansvar oberoende av vållande. Vållandeprövningen kommer i historiens ljus att framstå som ett missstag, vars följder antagligen helt opåkallat drabbat en generation skadelidande⁴⁹.

Noter

- ¹ Proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m., avsnitt 1.5, s. 74 f. Avsnittets författare är främst sedermera justitierådet Ulf K. Nordenson, då rättschef i Justitiedepartementet.
- ² En redovisning finns i Proposition 1972:5 avsnitt 1.3 s. 60 f.
- ³ Proposition 1972:5 s. 66.
- ⁴ En skildring av bl.a. propositionsarbetet och utvecklingen av trygghetsförsäkringen finns i "Personskaderättens utveckling – ersättning på grund av individuell skadeståndsrätt eller kollektiv försäkring" av Edvard Nilsson, Ulf K. Nordenson, Carl Oldertz och Erland Strömbäck, i Vänbok till Carl Edvard Sturkell (1996) s. 1 f. Uppsatsen har också tryckts i Nordisk Försäkrings Tidskrift 1996 s. 221 f. Den citeras i fortsättningen från sistnämnda version som "Nilsson m.fl.". – Se betr. en ny AIDA-rapport not 49.
- ⁵ Se speciellt Proposition 1972:5 s. 91 f.
- ⁶ Proposition 1972:5 s.100.
- ⁷ Proposition 1972:5 s.103.
- ⁸ Betänkandet Skadestånd II (1964:31), se Proposition 1972:5 s. 103 och 109 f.
- ⁹ Nilsson m fl s. 225, 233 f.
- ¹⁰ Remissen till lagrådet skedde den 23 april

1971, propositionen beslutades den 14 januari 1972.

- ¹¹ Se om historiken bl a Nilsson m.fl. s. 232 f. (detta avsnitt har författats av Carl Oldertz, som på försäkringssidan torde vara Trygghetsförsäkringens främste konstruktör och tillskyndare) samt Carl Oldertz, *The Patient, Pharmaceutical and Security Insurances, i Compensation for Personal Injury in Sweden and other Countries*, ed. Oldertz/Tidefelt (1988) s. 51 f. och även Carl Oldertz i *Nordisk Försäkrings Tidskrift* 1989 s. 230 f.
- ¹² I de första villkoren föreskrevs: "Anställd som omfattas av försäkringsavtal om trygghetsförsäkring, äger ej föra skadeståndstalan rörande ersättning för yrkesskada mot arbetsgivaren eller annan arbetsgivare som tecknat försäkringsavtal hos AMF-trygghetsförsäkring eller anställd hos sådan arbetsgivare. Taleförbudet finns kvar i gällande villkor, § 35 i TFA-villkoren. En intressant fråga är om denna klausul verkligen hindrar skadeståndstalan mot arbetsgivare, t.ex. i fall där skadeståndsrätten ger generösare ersättning än trygghetsförsäkringen. Klausulen har veterligt inte prövats av domstol ännu men olika aspekter av den har diskuterats t.ex. av Carl Martin Roos, *Ersättningsrätt och Ersättningssystem* (1990) s. 80 f, och Jan Hellner-Svante Johansson, *Skadeståndsrätt*, 6 uppl.(2000) s. 300 f.
- ¹³ Avräkning skedde av ersättning som kunde utges från, stat, kommun, försäkringsanstalt, arbetsgivare eller annan, vilket var en mera omfattande samordning än den som sker enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen.
- ¹⁴ Se närmare om dessa aspekter Nilsson m.fl. s.232 f.
- ¹⁵ 1959 års skadeståndskommitté utredde endast förutsättningarna för ett utvidgat principalansvar, dvs. arbetsgivarens ansvar för anställdas vållande, se SOU 1964:31 s. 32 f. Någon utredning av objektivt ansvar för arbetsgivare var inte aktuell, och ett sådant ansvar hade troligen varit en ovanlig förete-

else i ett europeiskt perspektiv. Jfr Bill W.Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga (1993), III 5061 f.

¹⁶ Se Nilsson m.fl.s.239.

¹⁷ Främst sänkt ersättningsnivå i den allmänna försäkringen den 1 mars 1991, 14 dagars sjuklöneperiod och förlängning av den s.k. samordningstiden till 180 dagar från den 1 januari 1992, ändrat arbetsskadebegrepp från den 1 januari 1993, införande av karensdag och sänkt nivå i sjukförsäkringen från den 1 april 1993, sänkt ersättningsnivå i den allmänna försäkringen och slopad arbetsskadesjukpenning från den 1 juli 1993. Jfr not 21.

¹⁸ TFA-villkoren 1998-01-01 § 29.

¹⁹ Se om nettometoden och samordning bl.a. Proposition 1975:12 s.125 f, 162.

²⁰ Förhållandena när skadeståndet bestäms är enligt lydelsen av 5 kap. 3 § skadeståndslagen avgörande. Se Proposition 1975:12 s. 162.

²¹ Bakom förändringen låg en väldig ökning under 1980-talet av framför allt antalet godkända arbetssjukdomsfall, se SOU 1992:39 och Proposition 1992/93:30. I praktiken innebar skärpningen att t.ex. belastningsskadorna i stort sett blev utan försäkringens skydd.

²² Inte bara besparingssyfte låg bakom denna åtgärd, utan också synpunkten att hög ersättning under sjukdomstiden kunde tänkas motverka rehabiliteringen av den skadade, se SOU 1998:37 s. 171 f.

²³ Proposition 1992/93:178 s.43.

²⁴ Frågan fick stora dimensioner. En grupp aktuarier från försäkringsbolagen fann nämligen att det belopp som kunde falla på trygghetsförsäkringen om arbetstagarnas uppfattning var riktig kunde uppgå till inemot 16 miljarder SEK under de kommande åren. Jfr not 26.

²⁵ På arbetsgivarsidan finns fortfarande uppfattningen att man vid trygghetsförsäkringens tillkomst inte kunde förutsätta att under-

liggande förmåner skulle kunna falla bort. Skiljedomen motsäger en läsning av försäkringen till förhållandena i fråga om samordning vid försäkringens tillkomst. Om objektivt ansvar i stället hade föreskrivits i lag skulle för övrigt 5 kap.3 § skadeståndslagen naturligtvis tillämpats.

²⁶ Jfr not 24. Fram till utgången av 1999 uppgår utbetalda ersättningar till 966 milj. SEK och utbetalningen under 1999 till 75 milj. SEK, AMF-trygghetsförsäkrings årsredovisning 1999, s.72.

²⁷ Vållandebestämmelsen kompletteras i § 35 med bestämmelsen att anställd med anledning av personskada som utgör arbetsskada inte får föra skadeståndstalan mot juridisk person som tecknat försäkringsavtal om TFA eller TFA-KL eller omfattas av PSA. Anställd får inte heller föra sådan skadeståndstalan mot arbetsgivare, anställd eller annan som omfattas av TFA, TFA-KL eller PSA. Jfr not 12.

²⁸ SAF bedömde att skiljedomen innebar en dramatisk ändring av förutsättningarna för trygghetsförsäkringen. Lärdomen tycktes vara att det kunde uppkomma miljardkostnader för trygghetsförsäkringen om statsmakterna reducerar skyddet genom arbetsskadesförsäkringen.

²⁹ Även efter slopandet av arbetsskadesjukpenningen kan man i de flesta fall räkna med höjd kompensationsnivå på grund av rätt till sjuklön, förmån från avtalad gruppsjukförsäkring och liknande.

³⁰ Om arbetsskadesförsäkringen inskränks ytterligare utvidgades inte, som tidigare, trygghetsförsäkringens ansvar automatiskt. I stället ökade betydelsen av möjlig ersättning vid bevisat vållande, dvs. bestämd enligt skadeståndsreglerna. Detta torde ha varit den viktigaste spärren mot en icke förutsedd utvidgning av trygghetsförsäkringen.

³¹ SAFs förbundscirkulär 1994:16.

- ³² Se t.ex. Palle Carlsson i Fackjournalen 5-97 s.5-97 och 2-98 s. 5, Leif Jansson i LO-tidningen nr 12/1998 s.6. Flera motioner till LO-kongressen (Ie5, Ie7, Ie8, Ie16, Ie18, Ie21, Ie23, Ie25, Ie26, Ie28, Ie29, Ie30, Ie31, Ie32, Ie34, Ie35) begärde vållanderegeln avskaffande. På förslag av LO-styrelsen i dess utlåtanden (Motioner och utlåtanden Del 2 s.614 f.) beslöt kongressen att LO med kraft skulle verka för att vållandeprövningen snarast togs bort.
- ³³ Enligt en av ledamöterna, lagmannen Jan Vilgeus, avgör varje ledamot de ärenden som han tilldelas. Ärenden angående omprövning avgörs dock av två ledamöter i det fall det fortfarande blir avslag. Ledamöterna läser varandras avgöranden och för regelbundet gemensamma praxisdiskussioner. Någon sammanställning av nämndens praxis i olika frågor har man inte ansett behövlig. Bedömningen sker på grundval av uppgifter som den skadelidande ger på särskild blankett. Det är mycket vanligt att arbetsgivaren instämmer i dessa uppgifter. Bilagor i form av fotografier och annat material förekommer. – Ang. nämndens arbete se artiklar av Madeleine Randquist dels i Fackjournalen nr 4-95 s.30 f, 5-95 s.24 f, 1-96 s.56 f, 2-96 s.35 f, 3-96 s.50 f, 4-96 s.42 f, dels i Fackjournalens efterträdare Alla: (ännu opubl. intervju). Madeleine Randquist har också refererat belysande och intressanta fall från nämndens praxis i Alla: 1-00 avsnitt X-XI, 2-00 avsnitt X-XI, 3-00 avsnitt XI-XII, 1-01 avsnitt X-XI.
- ³⁴ Enligt överenskommelse mellan parterna kan vid synnerliga skäl ärende prövas i annan ordning, dvs. utan att vållandenämnden hörs. Parterna kommer i stället överens om att ersättning skall utges i särskilt svårbedömda och ömmande fall. Exempel: Vid en livbåtsövning släppte båten från sina krokare och föll ned i vattnet. Två personer skadades svårt. Anledningen till olyckan gick inte att klarlägga. Full ersättning tillerkändes de skadade.
- ³⁵ En närmare analys av nämndens praxis görs för närvarande av Mia Christina Carlsson i ett avhandlingsarbete vid Stockholms universitets juridiska fakultet.
- ³⁶ Parternas syn på dessa och andra frågor har för förf. redovisats av Alf Eckerhall, SAF, samt Palle Carlsson, LO, och Lennart Stéen, LO-TCO Rättsskydd AB. Ang. utredningarna i arbetsskadefall finns omfattande information t.ex. i Skadehandboken, utgiven av LO (1999).
- ³⁷ Madeleine Randquist, art. i Alla: (ännu opubl. intervju med nämnden). Jfr not 33.
- ³⁸ Ordet vållande är (enligt arbetstagersidan) för många arbetsgivare pestsmitat.
- ³⁹ Charlotte Gredborn-Öhman, AFA trygghetsförsäkring.
- ⁴⁰ Nämnden fyller en viss funktion i praxisbildningen inom skadeståndsrätten genom det rika material som passerar nämnden och bedöms av denna. Någon sammanställning av sin praxis gör dock inte nämnden, jfr not 33. Man lutar på att dess bedömningar av olika typsituationer ändå kommer intresserade till del. I längden måste dock nämnden, inte minst för egen del, göra någon form av praxissammanställningar. Annars får dess viktiga avgöranden i viss mån ad hoc-karakter. Förhållandet till övrig praxisbildning inom skadeståndsrätten är ännu oklart. Kommer frågan om skadeståndsansvaret för arbetsolycka upp vid domstol kan nämndens bedömningar givetvis komma att spela en viss roll, särskilt på grund av nämndens omfattande erfarenheter och växande kompetens att bedöma arbetsolyckor.
- ⁴¹ Om arbetsskada skall bedömas enligt trafikskadelagen (1975:1410) gäller inte trygghetsförsäkringen. – Arbetsmiljölagen (1977:1160) ålägger arbetsgivaren ett så strängt ansvar när det gäller skaderisker på arbetsplatsen att lagen kommer mycket nära ett strikt ansvar. Detta är en vanlig uppfattning på arbetstagersidan, som nog kan bestyrkas av många jurister.

- ⁴² Fallet beskrivet av Madeleine Randquist i Alla: nr 2-00, ärende 621:00.
- ⁴³ Att ärendestatistiken år efter år visar i stort sett 50/50 mellan bifall och icke bifall är något man också kan reflektera över.
- ⁴⁴ Jfr Jan Hellner-Svante Johansson, Skadeståndsrätt, 6 uppl. (2000) s. 300 f.
- ⁴⁵ För detta skulle bl.a. krävas att nämnden kan hålla muntliga förhör med målsägande och vittnen. En så subtil procedur som att bedöma vållande eller icke-vållande är erfarenhetsmässigt ofta i hög grad beroende av muntlig bevisning.
- ⁴⁶ Jfr avsnittet ”Rättsbildning genom domstolar eller nämnder?” i SOU 1995:33, s. 413 f.
- ⁴⁷ 1992 godkände försäkringskassorna 67 000 arbetsskadeärenden, ett antal som numera gått ned betydligt. Jfr SOU 1998:37 Den framtida arbetsskadeförsäkringen s. 105 f. Från regeringen har nu signalerats att man vill satsa mer på arbetsskadeförsäkringen och bl.a. mildra beviskraven (juli 2001). Bevislättnaderna kan bedömas ha störst betydelse i fråga om arbetssjukdomar, där trygghetsförsäkringen fortfarande har kvar vållandekravet. Ett förslag om ändrade bevisregler är f.n. under diskussion.
- ⁴⁸ Försäkringen behöver praktiskt taget inte ta in några premier för närvarande. Premieintäkten uppgick 1999 till 98 milj. SEK, utbetalningarna av försäkringsersättningar till 877 milj. SEK och kapitalets marknadsvärde till 36.448 milj. SEK (AMF Försäkring årsredovisning 1999).
- ⁴⁹ De nordiska AIDA-avdelningarna har till AIDAS världskongress i New York 22-25 oktober 2002 publicerat rapporten “Alternative Compensation Mechanism for Damages. The Nordic Countries Denmark, Finland, Norway, Sweden. Common Report and National Reports. Copenhagen 2001”. Den gemensamma rapporten har författats av Bo von Eyben och innehåller en unik och mycket värdefull systematisering av frågorna kring de nordiska ersättningsanordningarna av trygghetsförsäkringens typ. Rapporten lider av bristen att, antagligen av tidsskäl, hänsyn inte tagits till den svenska trygghetsförsäkringens restitution från maj 2001. Se spec. s. 54 f.